

Денис КОРОЛЬ¹

МАЛОЗНАЧНІ СПРАВИ В ЗАКОНОДАВСТВІ ТА ДОКТРИНІ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Досліджуються поняття «малозначних спорів», або small claims, що є новелою цивільного судочинства України. Для порівняння було проаналізоване законодавство та доктрина цивільного процесуального права Франції, Італії, Іспанії, Німеччини, Польщі та Литви. Проаналізовано положення ЦПК України, що показало відсутність єдності у визначенні малозначних справ та справ незначної складності немає, а для їх диференціації застосовується критерій розміру ціни позову. Другий критерій для визначення малозначних справ є категоріальність справи, тобто законом визначено вичерпний перелік справ, які повинні розглядатися у спрощеному позовному провадженні, а також тих справ, які не можуть бути розглянуті в такому провадженні.

Проведено дослідження зіставлення ставок судового збору та розміру ціни позову в справах, що можуть розглядатися у спрощеному провадженні. Це дало підстави для висновків щодо підстав застосування положень законодавства про прожитковий мінімум, що щорічно зростає, створюючи ефект нестабільної визначеності малозначних справ, зокрема ліміт таких справ впродовж 2017–2019 року зріс з 176 200 грн до 192 100 грн, що складає 9,02 %.

¹ аспірант, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
bbootwin@ukr.net.

Порівняльне дослідження законодавства та доктрини права ЄС та обраних європейських країн дало підстави висувати, що в більшості інших країн та праві ЄС застосовується переважно критерій ліміту розміру позовних вимог, чітко закріпленого в законодавстві. Це дало підстави для формулювання певних висновків щодо критеріїв визначення малозначних спорів, зокрема щодо відсутності єдиних критеріїв до визначення дрібних справ. За ціною позову, розмір якої не може бути перевищений визначають дрібні спори в ЄС, а також у Німеччині та Литві, в інших країнах визначаються конкретні категорії справ, що мають розглядатися як дрібні відповідно до законодавства (Польща). З урахуванням проведеного порівняльного дослідження було запропоновано класифікацію дрібних спорів, у якій основним критерієм є ціна позову.

Ключові слова: малозначні спори, спрощене провадження, цивільне судочинство, правосуддя, цивільні справи.

Уже доволі традиційно, принаймні впродовж останніх ста років [1], у законодавстві європейських країн та європейській правовій доктрині запроваджуються й активно дискутуються питання диференціації позовного провадження цивільного судочинства та виокремлення спеціального провадження для розгляду дрібних спорів (*small claims*) або малозначних справ, яке є більш спрощеним порівняно із загальним або універсальним провадженням для розгляду всіх інших справ.

Таке спрощене провадження зазвичай визначаються законодавцем за допомогою встановлення меж або ліміту розміру позовних вимог¹. Принагідно зауважити, що єдиного підходу до його визначення, а також підстав його запровадження немає; відмінність у розмірі сягає від 398 євро в Чеській Республіці до трохи більше ніж 45 000 євро в Румунії [2, р. 120]. Впродовж часу від запровадження Європейської процедури вирішення дрібних спорів (*European Small Claims Procedure*) з 2007 року межю, встановлену на рівні 2 000 євро [3], у подальшому було запропоновано збільшити до 10 000 євро з метою забезпечення простішого та дешевого доступу до правосуддя в транскордонних справах для малого та середнього бізнесу в ЄС, а також для їх споживачів [4], але в підсумку було збільшено до 5 000 євро [5].

Українське законодавство містить положення про малозначні справи тільки з 2016 року, від часу, коли у ст. 131² Конституції було закріплено положення про надання професійної правничої допомоги, а саме представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення виключно адвокатом, але водночас зазначено, що законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи

¹ Див. детальніше доповідь, у якій проаналізовано процедури вирішення дрібних спорів у різних країнах Ради Європи [2, р. 120], а також Регламент ЄС № 861/2007 [3].

неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена [6; 7; 8; 9].

Дослідженню поняття «малозначних спорів», або *small claims*, у порівняльно-правовому контексті і присвячена ця стаття. Досвід європейських країн, які застосовують схожі інститути для удосконалення цивільного судочинства, стане корисним і Україні на євроінтеграційному шляху, а також з метою удосконалення механізму захисту прав.

Цивільний процесуальний кодекс України (ЦПК України) містить положення про малозначні справи, зокрема:

— у ч. 4 ст. 19, у якій зазначено, що спрощене позовне провадження призначене, серед іншого, для розгляду малозначних справ;

— у ч. 6 цієї ж статті зазначено, що з метою цього Кодексу малозначними справами є справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; а також справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

— у ч. 2 ст. 60 зазначено, що під час розгляду спорів, що виникають з трудових відносин, а також справ у малозначних спорах (малозначні справи) представником може бути особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність, а не тільки адвокат або законний представник (ч. 1);

— у ч. 1 ст. 274 визначено, що у порядку спрощеного позовного провадження розглядаються малозначні справи; справи, що виникають з трудових відносин; справи про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд;

— а також у ч. 3 ст. 389 встановлено, що не підлягають касаційному оскарженню судові рішення в малозначних справах, крім випадків, якщо касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики; особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до ЦПК України позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи; справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу; або суд першої інстанції відніс справу до категорії малозначних помилково.

Варто також додати положення ч. 6 ст. 274 ЦПК України, в якій міститься дискреційне повноваження суду щодо призначення судового засідання у спрощеному провадженні виходячи з предмету позову, а саме стягнення грошової суми, розмір якої не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а також характеру спірних правовідносин та предмет доказування у справі не вимагають проведення судо-

вого засідання з повідомленням сторін для повного та всебічного встановлення обставин справи.

Аналіз зазначених вище положень ЦПК України показує, що єдності у визначенні малозначних справ та справ незначної складності немає. Так, у ст. 19 чітко встановлено, що малозначними справами є справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а також можуть бути справи, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, тобто для диференціації справ застосовується критерій розміру ціни позову.

Другий критерій для визначення малозначних справ є категоріальність справи, тобто законом визначено вичерпний перелік справ, які повинні розглядатися в спрощеному позовному провадженні, а також тих справ, які не можуть бути розглянуті в такому провадженні.

Аналізуючи диференціацію цивільних справ за ціною позову, можна виділити ще принаймні дві підкатегорії справ, які можуть розглядатися в спрощеному позовному провадженні:

- 1) ті, які законом віднесені до малозначних, відповідно до ч. 6 ст. 19;
- 2) ті, які можуть бути віднесені судом до незначних, враховуючи вимоги ст. 11, ч. 2 ст. 19, ч. 1–4 ст. 274, ч. 1 та 2 ст. 277 ЦПК України.

Межа ціни позову, яка застосовується законодавцем, прив'язана до прожиткового мінімуму для працездатних осіб, який визначається відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» [10], а також законом про Державний бюджет України на кожний рік. Так, наприклад, нова редакція ЦПК України діє з 15 грудня 2017 р., тому впродовж періоду з цього часу і до кінця 2017 року суди розглядали справи як малозначні відповідно до ст. 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» [11] з ціною позову до 176 200 грн, а також могли розглянути як малозначні справи з ціною позову до 881 000 грн. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» [12] до малозначних справ у 2018 році законом було віднесено справи, в яких ціна позову не перевищувала з 1 січня 2018 р. — 176 200 грн, з 1 липня — 184 100 грн, з 1 грудня — 192 100 грн. Водночас до таких справ могли бути віднесені справи, в яких ціна позову не перевищувала з 1 січня 2018 р. — 881 000 грн, з 1 липня — 920 500 грн, з 1 грудня — 960 500 грн.

У 2019 році згідно зі ст. 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» [13] було встановлено прожитковий мінімум на одну працездатну особу з 1 січня 2019 р. — 1 921 грн, з 1 липня — 2 007 грн, з 1 грудня — 2 102 грн. Відповідно до малозначних справ у 2019 році законом було віднесено справи, в яких ціна позову не перевищувала з 1 січня 2019 р. — 192 100 грн, з 1 липня — 200 700 грн, з 1 грудня — 210 200 грн. Водночас до таких справ могли бути віднесені справи, в яких ціна позову не перевищувала з 1 січня 2019 р. — 960 500 грн, з 1 липня — 1 003 500 грн, з 1 грудня — 1 051 000 грн.

Відповідно згідно з чинним законодавством України визначення малозначних справ здійснюється на підставі застосування положень законодавства, що щорічно зростає, створюючи ефект нестабільної

визначеності малозначних справ, зокрема, ліміт таких справ впродовж 2017–2019 року зріс з 176 200 грн до 192 100 грн, що складає 9,02 %.

Науковцями зауважується, що для малозначних справ обрана така сума ліміту, зважаючи на те, що існують обмеження в сумі судового збору — навіть якщо ціна позову буде перевищувати зазначений розмір, заявник сплачує відповідно найвищу межу збору, визначеного законом [14].

Розмір судового збору визначається відповідно до Закону України «Про судовий збір» [15] пропорційно до ціни позову, а саме за подання позову фізичною особою ставка судового збору встановлена в розмірі 1 відсотка від ціни позову, але не менше 0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб та не більше 5 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, що відповідно становить з 1 січня 2019 р. — не менше 768 грн 40 коп., але не більше 9 605 грн, оскільки судовий збір справляється у відповідному розмірі від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду, — у відсотковому зіставленні до ціни позову та у фіксованому розмірі (ст. 4).

Отже, якщо фізична особа подає позов майнового характеру до суду, з ціною позову більше, ніж 960 500 грн, вона все одно сплачує судовий збір за верхньою межею ставки судового збору — 9 605 грн, тобто за справи, ціна позову в яких перевищує 500 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановлених на 1 січня 2019 р.

У висновку можна підтвердити запропоновану тезу, а також додати, що така диференціація малозначних справ не спричиняє додаткового навантаження на бюджет, оскільки такі справи розглядаються здебільшого у спрощеному провадженні цивільного судочинства. Відповідно до ст. 9 Закону України «Про судовий збір» судовий збір сплачується за місцем розгляду справи та зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України, а кошти судового збору спрямовуються на забезпечення здійснення судочинства та функціонування органів судової влади, а також на забезпечення архітектурної доступності приміщень судів, доступності інформації, що розміщується в суді, для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

Водночас у законодавстві про судовий збір варто передбачити додаткові стимули для сторін, які заохотять їх до більш спрощеного провадження з розгляду та вирішення їхнього спору, як це передбачено в законодавстві Франції.

Законом також визначено перелік справ, конкретні категорії яких законом належить розглядати у спрощеному провадженні або які не можуть бути розглянуті у спрощеному провадженні, а саме:

— справи, що виникають з трудових відносин;

— справи про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд, -

підлягають розгляду в порядку спрощеного позовного провадження, а такі категорії справ, як:

— що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів та поділ майна подружжя;
— щодо спадкування;
— щодо приватизації державного житлового фонду;
— щодо визнання необґрунтованими активів та їх витребування, -
не можуть бути розглянуті в порядку спрощеного позовного провадження цивільного судочинства.

Достатньо поширеним є положення, що диференціація справ, що підлягають розгляду в порядку спрощеного позовного провадження є доволі складною і єдності судової практики в застосуванні відповідних положень законодавства ще не досягнуто [16; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24 та ін.].

Порівняльне дослідження законодавства та доктрини права ЄС та обраних європейських країн показує, що в Україні діє доволі складна диференціація малозначних справ, натомість у більшості інших країн та праві ЄС застосовується переважно критерій ліміту розміру позовних вимог, чітко закріпленого в законодавстві.

Проблема перекладу термінів постала в Україні лише в 2016 році, оскільки в більшості країн світу застосовується термін «*small claims*», який перекладається дрібні спори або спори з невеликою ціною, тоді як в українському законодавстві застосовується термін «малозначні спори» або «малозначні справи». Ми застосовуємо термін «дрібні спори», оскільки вони диференціюються тільки за допомогою вартісного критерію, а також виключення низки категорій справ, що не можуть розглядатися в спрощеному порядку¹.

Доволі просто визначаються дрібні спори в Європейській процедурі вирішення дрібних спорів. Так, згідно з положеннями Регламенту № 861/2007, а саме ч. 1 ст. 2 зі змінами встановлюється обмеження розміру позовних вимог до 5 000 євро на час отримання судом заяви встановленої форми, не включаючи відсотки, витрати та видатки.

Регламент № 861/2007 Європейського Парламенту та Ради від 11 липня 2007 р., що запроваджує європейську процедуру вирішення дрібних спорів є центральним джерелом права щодо дрібних позовів у ЄС. Як і інші правові акти ЄС, він має чітку структуру і складається з чотирьох розділів, що містять загалом 29 статей, а також чотири додатки з формами, спрямованими на стандартизацію письмових (як правило) проваджень з вирішення дрібних справ щодо форми позову (А), проханням суду чи органу заповнити та/або виправити форму позову (В), форму відповіді суду (С) та рішення у Європейській процедурі вирішення дрібних спорів (D). Відповідно до Римського договору від 25 березня 1957 р. у редакції від 30 листопада 2009 р. положення регламентів безпосередньо застосовуються у всіх державах-членах, за винятком Данії.

Варто зауважити, що з часу набрання сили цим Регламентом у 2007 році до дрібних спорів було віднесено справи з позовними вимогами

¹ Варто додати, що здебільшого у перекладі українською мовою застосовується термін «дрібні спори», див. детальніше у І. С. Ярошенко [25].

не більше, ніж 2 000 євро, а тільки в 2015 році були внесені зміни та збільшено цей ліміт до 5 000 євро [5].

У звіті, підготовленому для внесення пропозицій змін до Регламенту № 861/2007, пролунали підстави визначення розміру позовних вимог, які доцільно віднести до дрібних і розглядати у спрощеній процедурі, з метою забезпечення раціонального порядку розгляду справи, який є співрозмірним або пропорційним можливим судовим витратам її сторін. Зокрема, як зазначено в звіті, оскільки середні витрати на процедуру вирішення дрібних спорів у різних державах-членах ЄС становлять приблизно 1 750 євро, тоді як у разі розгляду цих вимог у звичайних процедурах середня вартість розгляду справи оцінюється у 2 800 євро, було запропоновано підвищити цей ліміт до 10 000 євро, зважаючи на позитивний вплив прискорення судових розглядів і скорочення витрат, які є пропорційними з урахуванням середньої кількості спорів [26]. Варто зауважити, що йшлося здебільшого не про спори за участі приватних осіб, а так звані комерційні або господарські спори, зокрема організації, що представляють споживачів та бізнес в ЄС, висловилися на підтримку підвищення вартості позову й запровадження спрощених процедур, які дають змогу скоротити витрати і зменшити тривалість судового розгляду, що стосується споживчих спорів, то з'ясувалося, що більшість таких транскордонних вимог (71 %) не сягає 2 000 євро, але відповідні результати консультацій із громадськістю засвідчують, що 66 % респондентів підтримують збільшення такої ціни позову до 10 000 євро, що істотно поліпшило б доступ до правосуддя для споживачів, оскільки близько 50 % судових справ розглядаються за позовами на суму від 2 000 до 10 000 євро. У результаті було обрано поміркований варіант між запропонованим Комісією та існуючим і межу визначення дрібного спору підвищено до 5 000 євро з 14 липня 2017 р. [27].

Судові витрати, які несуть сторони при розгляді справ у зазначеному вище звіті зазначається, що непропорційні судові витрати, зокрема більші, ніж 10 % від вартості позову, є тим фактором, який перешкоджає споживачам використовувати цю процедуру [28; 29], що варто враховувати й під час реформування українського законодавства.

У Європейській процедурі вирішення спорів не розглядаються низка категорій справ до яких віднесені справи про спадкування, аліменти, соціальні та трудові справи, арбітраж, що свідчить про обмежене застосування критерію категоріальності для визначення дрібних справ.

Варто відмітити, що під час запровадження Європейської процедури вирішення дрібних спорів застосували найкращий досвід держав-членів ЄС, зокрема Німеччини, в законодавстві якої регулює спрощену процедуру вирішення дрібних справ або *Bagatellverfahren*.

У німецькому законодавстві норми, що регулюють інститут дрібних справ, сконцентровані в Цивільному процесуальному кодексі Німеччини (*Zivilprozessordnung* або ЦПК Німеччини) [30; див. також 22] у редакції від 5 грудня 2005 р., а саме два розділи цього кодексу — це п. 495а, що визначає провадження у справах про дрібні справи (*Bagatellverfahren*); а також гл. 6 кн. 11, в якій додатково врегульовано положення про європей-

ський порядок вирішення дрібних справ відповідно до Регламенту (ЄС) № 861/2007. Отже, в Німеччині особа, яка хоче звернутися до суду в порядку, передбаченому законом щодо дрібних справ, має два варіанти — перш за все, звертаючись до національного суду, подати заяву в порядку провадження на підставі національного законодавства згідно п. 495а ЦПК Німеччини; або, у разі виникнення транскордонного спору в межах ЄС, на визначених законом підставах, скористатись правом подання заяви про вирішення дрібного спору відповідно до Регламенту (ЄС) № 861/2007 [22].

Дрібні справи за цивільним процесуальним законодавством Німеччини визначають за критерієм ціни позову. Так, п. 495а ЦПК Німеччини на національному рівні передбачає, що справа розглядається як дрібна, якщо вартість позовних вимог не перевищує 600 євро, при цьому відсотки та інші витрати, оголошені як додаткова вимога, не підлягають розгляду при визначенні вартості вимоги. У разі перевищення розміру ціни позову, передбаченого п. 495а, через зміну позову або збільшення суми позовних вимог, такий спір підлягає перегляду за загальними правилами цивільного судочинства.

Незважаючи на надзвичайну загальність формулювань положення ЦПК Німеччини та відсутність чітких критеріїв, практична актуальність інституту дрібних справ залишається незаперечною. Дані Федерального статистичного управління Німеччини свідчать про застосування інституту дрібних справ у судовій практиці: відповідно до останніх опублікованих даних станом на 1 січня 2019 р., із загальної кількості завершених проваджень у справах (952 413 процедур) приблизно 7,69 % належали до проваджень у дрібних справах (73 298 процедур) [22; 31].

Варто також додати, що не тільки частка у загальній кількості справ, що розглядаються в спрощеному провадженні, свідчить про актуальність і практичну значущість інституту дрібних позовів у Німеччині, а й зростання кількості таких справ щорічно. Відповідно до даних Федерального статистичного управління Німеччини кількість справ, що віднесені до дрібних, щорічно зростає [31, а також 22].

Дуже близьким за своїм регулюванням німецького процесуального законодавства є литовське цивільне процесуальне законодавство [22, с. 70–72], що також містить лише одну статтю, присвячену провадженню у дрібних справах. За ст. 441 Литовського ЦПК справи, в яких розмір позовних вимог нижче, ніж 2 000 євро, розглядаються за загальними правилами позовного провадження, за винятком таких випадків:

- 1) суд, який розглядає справу, самостійно вирішив, за якою формою та процедурою слухати справу;
- 2) суд може винести рішення, яке містить тільки вступ та резолютивну частину, а також скорочену частину про мотиви його ухвалення.

Таким чином, у литовського процесуального законодавстві встановлено право судді на власний розсуд вирішувати, застосовувати чи не застосовувати спрощену процедуру розгляду справи, позовні вимоги в якій не перевищують встановленого розміру, або розглядати справу в загальному порядку. Сторони спору не мають права вирішувати, як прави-

льно організувати розгляду їх цивільної справи, віднесеної до дрібних [22, с. 72–73].

Також варто відмітити, що впродовж існування в литовському процесуальному законодавстві положення про дрібні справи, їх розмір було значно збільшено — спочатку до дрібних справ було віднесено справи до 300 євро, або 1 000 літ, і тільки впродовж наступних років збільшено до 2 000 євро [33].

Аналогічно для інших країн Європейського Союзу, особливо до Німеччини та Литви, у Польському цивільному процесуальному кодексі (Польський ЦПК), який був прийнятий 17 листопада 1964 р. і чинний досі, окрім загального позовного провадження, існують низка спеціальних проваджень, так званих «окремих процедур», які застосовується лише для розгляду конкретних категорій цивільних справ. Законодавець неодноразово використовує поняття провадження чи окремого провадження у Кодексі цивільного судочинства, але не вводить їх юридичного визначення, завдяки чому під час вивчення цивільного процесуального права можна помітити, що розуміння цих понять неоднакове. Окреме провадження називається особливою процедурою або спеціальним судовим провадженням, надзвичайним провадженням або особливим видом звичайного провадження. Окреме провадження регламентовано Кодексом цивільного судочинства у заголовку VII першої книги (Судова практика), розміщеному в першій частині (Провадження з встановлення фактів). Заголовок VII, що складається з тринадцяти розділів, включає положення ст. 425 до ст. 505³⁹ КПК. Однак це не означає, що існує тринадцять окремих проваджень, хоча потрібно визнати, що система кодексу має певний вплив на ідентифікацію окремих проваджень.

Так звані «прискорені провадження» існують саме для розгляду та вирішення дрібних спорів, серед них такі, як: спрощена процедура (*Simplified Procedure* (ст.ст. 505¹–505¹⁴ ЦПК); письмове провадження (*Writ of Payment Proceedings* (ст.ст. 497¹–505 ЦПК); платіжне доручення (*Order for Payment Proceedings* (ст.ст. 484¹–497 ЦПК); Європейський судовий наказ про оплату (ст.ст. 505¹⁵–505²⁰ ЦПК); Європейська процедура вирішення дрібних спорів (ст.ст. 505²¹–505^{27a} ЦПК) та розгляд електронних платіжних вимог (ст.ст. 505²⁸–505³⁹ ЦПК).

У польській юридичній доктрині та практиці вже давно панує думка про те, що не можна урівняти цивільну справу з невеликою ціною та простою цивільною справою, оскільки справа, в якій предмет спору та розмір вимог можуть мати невисоку ціну, може бути дуже складною, натомість спрощені провадження були запроваджені в законодавстві різних країн, з метою забезпечення більш ефективного й дешевого вирішення нескладних справ з невеликими вимогами [14].

У польському процесуальному законодавстві виділено окремі провадження з розгляду певних категорій справ, наприклад, у справах про шлюбні відносини чи трудові спори.

До дрібних справ відповідно до Польського ЦПК належать визначені у ст. 505¹ справи, що належать до юрисдикції районних судів:

1) справи, що впливають з договірних відносин, у яких спірна сума не перевищує 20 000 злотих, а у випадках, коли пред'являються вимоги на підставі неявної гарантії за недоліки, гарантію якості або невідповідність споживчих товарів договору купівлі-продажу споживача, якщо вартість об'єкта договору не перевищує вказану суму;

2) сплата орендної плати за оренду житлових приміщень, збори, які сплачує орендар, та збори за користування житловими приміщеннями в житловому кооперативі, незалежно від суми, що оспорується.

На момент запровадження спрощеної процедури до дрібних спорів відносили справи за договірними вимогами, в яких ціна позову не перевищувала 5 000 злотих (приблизно 1 200 євро), а також за відшкодування витрат, пов'язаних з використанням житлових приміщень. Як і у Литві, в Польщі розмір позовних вимог, щодо яких застосовується спрощена процедура, постійно зростає, і з 5 лютого 2005 р. він складав 10 000 злотих, що становить близько 2 400 євро, а нині, з 1 червня 2017 р. — 20 000 злотих, що становить близько 4 750 євро [34; 14]. Слід зазначити, що поточна вартість вимог, визнаних у спрощеному порядку, дуже схожа на величину вимог, яка може бути визнана в європейській процедурі малої вимоги.

Якщо законодавство зазначених вище держав доволі традиційно підходить до регулювання малозначних спорів, то наступні країни, обрані для дослідження, є доволі прогресивними.

За Французьким цивільним процесуальним кодексом (*Code de Procedure Civile* або Французький ЦПК) [35] є чотири різні провадження, в яких можуть розглядатися дрібні справи, зокрема у справі, розмір позовних вимог у якій не перевищує 4 000 євро, позивач може обрати спрощену процедуру, яка тягне за собою просту декларацію *au greffe*, тобто заяву, адресовану секретареві суду, усно або письмово, який здійснює її реєстрацію. Така заява має відповідати загальним вимогам, визначеним законодавством, для звернення до суду та містити коротке пояснення підстав позову, що обґрунтовують вимоги, може бути подана шляхом заповнення електронної форми, яку можна завантажити з низки веб-сайтів Французької державної судової адміністрація [36].

За загальним правилом, провадження у дрібних справах з вимогами до 10 000 євро, а з 1 червня 2016 р. діє нова додаткова спрощена процедура стягнення дрібних вимог, без судового провадження у справі, вимоги в якій не сягають 4 000 євро, просто звернувшись до судового виконавця. Згідно із спеціальними правилами кредитор може подати судовому виконавцю клопотання за допомогою простого листа, усного висловлювання або за допомогою електронного зв'язку, здебільшого комунікація між судовим виконавцем та сторонами відбувається через спеціальну ІТ-платформу, присвячену вирішенню дрібних справ та стягненню дрібних боргів (<https://www.credicys.fr/>).

В останньому випадку розмір судового збору становить тільки 14,92 євро і, якщо результат є невдалим, подальший збір не стягується; якщо, навпаки, сторони досягнуть згоди, кредитору буде нараховано 30 євро відшкодування. Крім того, кредитору доведеться виплатити вина-

городу для судового виконавця, який керував процедурою [36; 37, див. також 38].

В Іспанії для справ, ціна позову яких не перевищує 2 000 євро, в Цивільному процесуальному кодексі Іспанії (*Ley de enjuiciamiento civil*, або Іспанський ЦПК) передбачено спрощену процедуру, яка називається *juicio verbal*, або усне провадження, яке впродовж реформи 2015 році було більше заформалізовано та передбачено певні вимоги щодо письмових заяв [39; 36].

До дрібних позовів віднесено справи, в яких розмір ціни позову не перевищує 2 000 євро, в цьому разі заявник надає суду основну інформацію щодо другої сторони, спосіб захисту порушених прав та факти, що є підставою позову. Як альтернатива, позивач може вдатися до заповнення стандартизованих форм, які можна завантажити з веб-сайту Генеральної ради судової влади Іспанії [39; 36].

Досвід Італії цікавий для нас тим, що в цій країні дрібні справи взагалі не віднесені до юрисдикції загальних судів, натомість доволі успішно діють так звані мирові судді та обов'язкова процедура медіації. Варто одразу додати, що низка країн підтримує такий підхід та вирішення спорів у дрібних справах не належить до юрисдикції судів взагалі, а діє обов'язковий досудовий або позасудовий порядок вирішення таких спорів. Тільки в разі нерезультативного звернення до таких позасудових способів вирішення спорів, спір може розглядатися судом, але в такому випадку принцип пропорційності судових витрат до ціни позову майже не діє, зважаючи на високу вартість збору та витрат на судочинство.

Так, в Італії взагалі не передбачено інституту дрібних справ, а справи-вимоги на суму 5 000 євро належать до юрисдикції мирових суддів, які нижньою частиною судової піраміди і розглядають всі справи, віднесені до їх юрисдикції за однією і такою самою процедурою, тому її неправильно віднести до інституту дрібних справ Італії. Відповідно до змін до ЦПК Італії, які були ухвалені в 2017 році, але набудуть чинності в 2021 році, юрисдикція мирових суддів різко збільшиться, оскільки буде розповсюджувалися на справи з ціною позову до 30 000 євро або 50 000 євро залежно від підстав позову.

Єдиною особливістю, що диференціює загальне позовне провадження в Італії за розміром ціни позову — це положення про те, що у справах, в яких ціна позову менша, ніж 1 100 євро, сторони можуть діяти особисто без представника. Жодних інших спеціальних правил з розгляду дрібних спорів Цивільний процесуальний кодекс Італії не містить.

Водночас причиною відсутності інституту дрібних позовів в Італії може бути те, що чимало обов'язкових способів альтернативного вирішення спорів, що діють у країні, є достатнім для задоволення потреби для доступу до правосуддя для тих, хто, врешті-решт, відмовиться від своїх вимог, а не зіткнеться із затримками та витратами судових процесів. Згідно з поширеною громадською думкою, вдаватися до позасудового альтернативного вирішення спорів все одно краще, ніж нічого не робити, навіть якщо те, що ви отримуєте, часто менше (або відрізняється від) того, що ви дійсно хотіли отримати, через те, що вам потрібно якось піти на компро-

міс, щоб досягти домовленість з опонентом. Можна погодитися з цим поглядом і подумати, що це просто інша форма доступу до правосуддя, справедливості, що це не традиційна, класична, яку розпоряджається судами закону, а багатогранна, неофіційна справедливість, що відкриває калейдоскоп перспектив для підтвердження своїх прав [36].

Приклад Італії надзвичайно важливий для України, в якій знову здійснено спробу законодавчо врегулювати медіацію, яка сьогодні є основним альтернативним способом вирішення спорів, здебільшого з вимогами, що можна віднести до невеликих або дрібних.

Процес розвитку медіації в Україні є складним та довготривалим, зважаючи з огляду на те, що в суспільстві така процедура досі не сприймається як звичний спосіб вирішення спорів, а громадяни не володіють інформацією про сутність медіації, її основні принципи, переваги порівняно із судовим розглядом справи.

На думку науковців, до узагальнених проблем запровадження медіації в Україні можна віднести такі, як: морально-етичні проблеми, що пов'язані з низьким рівнем правової культури; психологічні, що впливають з правового менталітету і виникають унаслідок неготовності українців погоджуватися на компроміс; економічні, що пов'язані з низьким фінансуванням проектів з упровадження медіації [40]. Але основною проблемою, що є перешкодою на шляху запровадження та розвитку медіації в Україні, є, безумовно, відсутність законодавчого регулювання, зокрема відсутність спеціального законодавства.

Медіація відповідно до проекту Закону України «Про медіацію» може застосовуватися в будь-яких конфліктах (спорах), які виникають з цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних правовідносин, а також у кримінальних провадженнях під час укладення угод про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим та в інших сферах суспільних відносин.

На наше переконання, варто визначити обов'язкове звернення до медіатора в разі вирішення дрібних справ, які могли б успішно й цілком результативно розглядатися та вирішуватися в позасудовому порядку з дотриманням принципу пропорційності та ефективності правосуддя.

У висновку слід підкреслити, що єдині критерії до визначення дрібних справ відсутні, зазвичай визначається ціна позову, розмір якої не може бути перевищений (ЄС, Німеччина, Литва), а також у деяких країнах конкретні категорії справ, що мають розглядатися як дрібні відповідно до законодавства (Польща).

З урахування аналізу та проведеного порівняльного дослідження варто запропонувати класифікацію дрібних спорів, у якій основним критерієм є ціна позову.

Список використаних джерел

1. *Steele E. H. The Historical Context of Small Claims Courts. Law and Social Inquiry. April 1981. Vol. 6, issue 2, 293–376. <https://doi.org/10.1111/j.1747-4469.1981.tb00356.x>.*

2. CEPEJ Report on «European judicial systems — Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice». *Council of Europe*. URL : <http://bit.ly/2W6zWII>.
3. Regulation (EC) No 861/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 establishing a European Small Claims Procedure. OL, L199, 1–20. *Eur-Lex*. URL : <http://bit.ly/33eQM9r>.
4. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending Regulation (EC) No 861/2007 of the European Parliament and the Council of 11 July 2007 establishing a European Small Claims Procedure and Regulation (EC) No 1896/2006 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 creating a European order for payment procedure. *EUR-Lex*. URL : <http://bit.ly/39PPNPK>.
5. Regulation (EU) 2015/2421 of the European Parliament and of the Council of 16 December 2015 amending Regulation (EC) No 861/2007 establishing a European Small Claims Procedure and Regulation (EC) No 1896/2006 creating a European order for payment procedure. *EUR-Lex*. URL : <http://bit.ly/2TOa1Ug>.
6. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <http://bit.ly/2LXJAqz>.
7. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402–VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <http://bit.ly/2Qe6JYa>.
8. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 р. № 2147–III. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <http://bit.ly/2U79Yla>.
9. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618–IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <http://bit.ly/38wLHuJ>.
10. Про прожитковий мінімум : Закон України від 15.07.1999 р. № 966–XIV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <http://bit.ly/2wTuNJ7>.
11. Про Державний бюджет України на 2017 рік : Закон України від 21.12.2016 р. № 1801–VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <http://bit.ly/3aTqoEB>.
12. Про Державний бюджет України на 2018 рік : Закон України від 07.12.2017 р. № 2246–VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <http://bit.ly/2IGb9CS>.
13. Про Державний бюджет України на 2019 рік : Закон України від 23.11.2018 р. № 2629–VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <http://bit.ly/2TLS3By>.
14. *Izarova I, Fleiszar R., Vebrate V.* Access to Justice in Small Claims Procedure: Comparative Study of Civil Procedure in Lithuania, Poland and Ukraine. *International Journal of Procedural Law*. Vol. 9 (2019). No 1, Pp. 97–117.
15. Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 р. № 3674–VI. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <http://bit.ly/3d06mKG>.
16. *Гулько Б. І.* Про практику застосування Верховним Судом інституту малозначних справ на стадії касаційного перегляду. *Право України*. 2018. № 10. С. 102–113.

17. *Лесько А.* Малозначність справ цивільної юрисдикції як критерій для їх розгляду у спрощеному позовному провадженні та відмови у відкритті касаційного провадження [30.11.2017]. *Вища рада правосуддя*. URL : <http://bit.ly/2QbTaZi>.
18. *Ізарова І. О., Притика Ю. Д.* Спрощене позовне провадження цивільного судочинства України: виклики першого року застосування в судовій практиці. *Проблеми законності*. 2019. № 145. С. 51–67.
19. *Васильєва-Шаламова Ж. В.* Деякі питання розгляду справ у порядку спрощеного провадження. *Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення* : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 23–24 лист. 2018 р.) / за заг. ред. І. Ізарової, Р. Флейшара, Р. Ханик-Посполітак. Київ : Дакор, 2018. С. 20–25.
20. *Колісник О. В.* Проблеми визначення критерії малозначності справ. *Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення* : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 23–24 лист. 2018 р.) / за заг. ред. І. Ізарової, Р. Флейшара, Р. Ханик-Посполітак. Київ : Дакор, 2018. С. 46–51.
21. *Кравцов С. О.* Деякі практичні аспекти розгляду малозначних спорів. *Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення* : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 23–24 лист. 2018 р.) / за заг. ред. І. Ізарової, Р. Флейшара, Р. Ханик-Посполітак. Київ : Дакор, 2018. С. 63–68.
22. *Панич Н. Ю.* Малозначні справи згідно ч. 6 ст. 19 ЦПК України у порівнянні з § 495А ЦПК Німеччини і ч. 1 ст. 2 Регламенту (ЄС) No 861/2007: Чи вдалась реформа? *Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення* : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 23–24 лист. 2018 р.) / за заг. ред. І. Ізарової, Р. Флейшара, Р. Ханик-Посполітак. Київ : Дакор, 2018. С. 120–133.
23. *Сакара Н. Ю.* Право на касаційне оскарження судових рішень у малозначних справах: проблеми законодавчого регулювання. *Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення* : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 23–24 лист. 2018 р.) / за заг. ред. І. Ізарової, Р. Флейшара, Р. Ханик-Посполітак. Київ : Дакор, 2018. С. 161–171.
24. *Угриновська О. І.* Спрощене позовне провадження: особливості законодавчої регламентації. *Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення* : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 23–24 лист. 2018 р.) / за заг. ред. І. Ізарової, Р. Флейшара, Р. Ханик-Посполітак. Київ : Дакор, 2018. С. 187–192.
25. *Ярошенко І. С.* Окремі аспекти тлумачення поняття. *Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення* : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 23–24 лист. 2018 р.) / за заг. ред. І. Ізарової, Р. Флейшара, Р. Ханик-Посполітак. Київ : Дакор, 2018. С. 217–221.
26. Commission Staff Working Document Impact Assessment Accompanying the document Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending Regulation (EC) No. 861/2007 of the European Parliament and of the Council establishing a European Small Claims Procedure and Regulation (EC) No 1896/2006 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 creating a European order for payment procedure. *EUR-Lex*. URL : <http://bit.ly/2TNmZS3>.

27. *Ізарова І. О.* Реформа загальноєвропейських процедур та її значення для подальшого розвитку цивільного процесу ЄС. *Університетські наукові записки*. 2016. № 1 (57). С. 80–89.
28. *Ізарова І. О.* Теоретичні засади цивільного процесу ЄС. Київ : Дакор, 2014. 328 с.
29. Regulation (EC) No 1896/2006 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 creating a European order for payment procedure. *EUR-Lex*. URL : <http://bit.ly/2Qealcx>.
30. Zivilprozessordnung. *Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz*. URL : <http://bit.ly/2Qf8FQd>.
31. Rechtspflege, Zivilgerichte (Fachserie 10, Reihe 2.1, Destatis 2017). *Statistisches Bundesamt*. URL : <http://bit.ly/2U1VSSi>.
32. *Vebraite V.* Special Procedures in Lithuanian Civil Procedure and Impact of EU Law on them. *Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства* : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 7 лип. 2017 р.) / за заг. ред. І. О. Ізарової, Р. Ю. Ханік-Посполітак. Київ : Дакор, 2017. С. 70–72.
33. *Vėbraite V.* Some Important Features of Lithuania Civil Procedure. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2019, No 1 (2), 45–51. URL : <http://bit.ly/2w7DPCb>; <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-2.1-a000007>.
34. *May J, Malczyk M.* European Small Claims Procedure and Its Place in the System of Polish Separate Proceedings. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2019, No 2 (3), 36–52. URL : <http://bit.ly/38KXmW7>; <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-2.3-a000012>.
35. Code de procédure civile Version consolidée au 1 janvier 2020. *Légifrance*. URL : <http://bit.ly/2vmQZLe>.
36. *Silvestri E.* Small Claims and Procedural Simplification: Evidence from Selected EU Legal Systems. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2018. Vol. 1, Issue 1, 6–14. URL : <http://bit.ly/2xBp0ZO>; <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-1.1-a000001>.
37. *Yngvesson B., Hennessey P.* Small Claims, Complex Disputes: A Review of the Small Claims Literature. *Law & Society Review*. Winter 1975, Vol. 9, No. 2, 219–274. URL : <https://doi.org/10.2307/3052976>.
38. Code des procédures civiles d'exécution. Version consolidée au 29 septembre 2019. *Légifrance*. URL : <http://bit.ly/2QsQKpp>.
39. *Silvestri E.* Italy: Simplification of Debt Collection in Italy — National and EU Perspectives. *Simplification of Debt Collection in the EU*. V. Rijavec, et al (eds). 2014, 347–61.
40. Альтернативні способи вирішення спорів / за заг. ред. Ю. Д. Притики. Харків : Право, 2019. 264 с.

Надійшла до редакції 12.12.2019

Denys KOROL

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Small Claims in the Law and Doctrine of Civil Procedural Law of European Countries

The concept of small claims, which is the novelty of Ukraine's civil proceedings, is being explored. For comparison, the legislation and doctrine of civil procedural law of France, Italy, Spain, Germany, Poland and Lithuania were analyzed. In particular, the provisions of the CPC of Ukraine were analyzed, which showed that there is no

unity in the definition of insignificant cases and cases of insignificant complexity, and the criterion of the size of the claim price is used for their differentiation. The second criterion for determining minor cases is the categorical nature of the case, that is, the law defines an exhaustive list of cases that should be considered in summary proceedings, as well as those that cannot be heard in such proceedings.

The study of the relationship between the rates of court fees and the size of the cost of the claim in cases that can be considered in summary proceedings. This gave rise to the conclusions on the grounds for applying the provisions of the legislation on the subsistence minimum, which increases annually, creating the effect of unstable certainty of insignificant cases, in particular, the limit of such cases during 2017–2019 increased from 176 200 UAH to 192 100 UAH, which is 9.02 %.

A comparative study of the law and doctrine of EU law and selected European countries has led to the conclusion that, in most other countries and EU law, the criterion of the limitation of the amount of claims, clearly enshrined in the law, is applied. This gave rise to some conclusions about the criteria for defining minor disputes, in particular, the lack of uniform criteria for determining small cases. The cost of a lawsuit that cannot be exceeded is determined by small disputes in the EU, as well as in Germany and Lithuania, in other countries, specific categories of cases should be determined, which should be considered small under the law (Poland). Based on the comparative study, it was proposed to classify small disputes, in which the main criterion is the price of the claim.

Keywords: minor disputes, summary judgment, civil proceedings, justice, civil cases.